

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נח

אתר לימודי
יהדות ורוח **דעת**

(ד) אברם יוצא למלחמה בגלל לוט
(פרק יד)

בטעות חושבים רבים, שמגמת הפרק הזה היא להראות את אברם כגיבור מלחמה. אולם, אין לך דבר שיהיה רחוק מכל כתבי התנ"ך, מאשר הרצון לפאר את גיבוריו כגיבורי מלחמה. גיבורי התנ"ך גיבורי כח עושי דברו¹ הם, ולא גיבורי מלאכת המלחמה העקובה מדם. אבל כוונת הכתוב היא להראות, כיצד אברם נשאר נאמן לשאר בשרו לוט, למרות שהלה נפרד ממנו, וכיצד הוא עושה את הטוב לשמו, ללא כל יתרון בשביל עצמו. ואגב זה מראה הכתוב, כיצד לוט, שאמנם חשב כי בחר במקום מושב עשיר ופורה, מסתבך ובא בצרה גדולה, ממנה הוא ניצל רק הודות לעזרת קרובו; ועוד, כיצד אברם מחייב תודה לו את כל הארץ, תודה שאמנם מובעת לו על ידי מלכי־צדק²; ולבסוף, כיצד משכה ארץ ישראל כבר בימי קדם את תאוות הכיבוש של שכניה הצפוניים — רמז וסימן לישראל שמשם ייסרוהו³, אם יסור מדרכו ית'. ויצויין, שזהו המקום היחיד שבסיפור תולדות האבות הראשונים, שאינו

¹⁷ להלן כג. ב. —

¹ תהלים קג, כ. —

² להלן יח ואילך. —

³ ירמיה א, יד. —

אלא סיפור תולדות משפחה אחת, אשר יש בו משום חריגה לתוך תחום תולדות העמים⁴). וייתכן שקטע זה מקורו בספר מלחמות ה' (5), שכן, מלכיצדק מברך את ה' על מסירת המלכים בידי אברם (להלן פסוק כ), הוזה אומר, שמלחמה זו למלחמות ה' היא נחשבת; ומקורו בספר שבו מרוכזים סיפורי מלחמות אלה הועתק אף תיאורה של מלחמה זו לתורה, על פי ה'.

⁴ לא יפלא איפוא, שלא מעטים מן המבקרים החדשים מראים ענין מיוחד בפרק זה, שבו מצאנו, כך הם מאמינים, את הקטע היחיד שדן בתולדות ימי קדם. איזולד (Geschichte I. p. 431) כותב: „...ולא נותר לנו איפוא אלא לשבח את המול הנדיר אשר הודות לו נשמר לנו קטע מאלף יחידי זה, כי זה אשר ירצה עוד לפקפק, למרות הכרה מדוייקת של קטע זה, בקיומם הממשי של אברם ולוט ובגדולתו ההיסטורית של אברם, אין להניח שיהיה מוכן לראות כוודאות היסטורית משהו בשטח זה.“ אולם, אחרים (כגון Nöldecke, Untersuchungen zur Kritik des A. T. p. 156 וגם ולהאוזן ועוד) מכחישים מהימנותו של קטע זה חרף הפרטים שנמסרים בו. כמוכן שאין לנו שום ענין להיכנס בתחומם של אלה, לא של השוללים ואף לא של המחייבים. אבל עניננו הוא לקבוע עובדת חילוקי דעות אלה, כדי להראות בהם, שאין לחשוב כי מן הבחינה המדעית אין מקום לראות כעובדה היסטורית מוכחת דבר שאנשי מדע מפוכחים רואים כאגדה בלבד. בכל מקרה מעין דא נצביע על פרק זה, שמן הדיונים סביבו מתבהר, כי קטע אחד עשוי לעורר רושם שונה אצל החוקרים השונים שדנים בו. — הזנה לגבי פרקנו זה סובר איזולד, שהוא מבוסס על מקורות חוץ. למסקנה זו הוא מגיע בשל הכינוי „העברי“, שניתן לו לאברם בו (להלן פסוק יג). אחרים (כגון דילמן) רוצים לחזק דעה זו בטענה, שאין כל הסבר אחר לכינוי זה, שניתן לאברם כאן, וכאן בלבד, שכן בשביל הקורא העברי אין בציון כינוי זה משום הענקת מהימנות יתר למסופר. לדעתם מצא „העורך“ את שמו של אברם העברי מוזכר בספר או בכתבה שדן במסע זה של מלכי המזרח, והדבר נראה לו די חשוב כדי להשתמש בו בתיאורו את חיי אברם, מבלי למחוק כינוי זה, שאכן אין לו עוד כל חשיבות בקונטקסט החדש. אלא שלאמתו של דבר סיבת הזכרת כינוי זה היא אחרת לגמרי, וראה להלן בפירושו לפסוק יג. —

⁵ ר' במדבר כא, יד והשווה ראב"ע ורמב"ן שם. —

פרק יד, הפסוקים א'ב. ויהי בימי אמרפל מלך-שנער אריוך
 מלך אלסר, כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים.
 עשו מלחמה את-ברע מלך סדם ואת-ברשע מלך עמרה,
 שנאב | מלך אדמה ושמאבר מלך צביים ומלך בלע
 היא-צער.

ויהי בימי וגו'. זוהי קביעת הזמן, והסיפור השייך לקביעה זו הוא —
 „עשו מלחמה“ וגו'. כל השמות נקשרים אל „בימי“, והם גם הנושאים
 לנשוא „עשו מלחמה“; כמו לעיל ט, ו⁶). — אמרפל. יש⁷) המזהים
 אותו עם מלך בבל המפורסם שהיה חי בערך 2100 שנה לפני הספירה⁸).
 — שנער, ראה לעיל יא, ב. — אריוך, מוזכר גם בדניאל ב, יד. —
 אלסר, לפי תרגום יונתן תלסר. לפי חוקרים חדשים הרי זה אריאקו
 מלך לרסה, בנו של כודר—מאבווג, מלך עילם⁹). — כדרלעמר,
 בכתבות עתיקות נמצאו כמה שמות מלכים מימי קדם, שההברות „כודר“
 הם חלק מהם, וכן מוזכר בהן אליל עילמי בשם לגמר¹⁰). — ותדעל
 מלך גוים, שני שמות אלה לא זהו כלל. — מסתבר שסדר מנייתם
 של מלכים אלה כאן הוא סדר אלף-בית, שכן בראשם עמד כדרלעומר, אשר
 אמנם נמנה להלן¹¹) בראש¹²). — עשו וגו'. אמנם עשו מלחמה גם עם

⁶) איהלד § 303 ב. —

⁷) שרדד וכן י' הלוי. —

⁸) אמנם הוא חיסל, מאוחר יותר, את שלטונו של מלך עילם, אך נראה שבשעה
 זו היה הוא, כשאר המוזכרים כאן, מגרוריו של כדרלעומר. —

⁹) השווה דליצש, Genesis, ע' 539. —

¹⁰) השווה Hommel, Altisr. Ueberl. p. 174. —

¹¹) פסוק מ. —

¹²) מכתבות אסורבניפל (מן השנה 645 —) ידוע, כי שנה קודם לכן
 השתלט מלך עילם בשם כודרנחונדי על צפון בבל. לאחר מכן כבש כודר-מאבווג
 את דרום בבל ומינה את בנו רימסינ (אריאקו) מלך לרסה, גם הוכח שמלכות עילם
 זו השתרעה על טוריה ונבען (Schrader, Die Keilinschriften u. d. A. T.). —

עמים אחרים, כפי שמוכח מהפסוקים היז' דלהלן, אך מסע זה היה מכוון דוקא נגד חמשת המלכים שמרדו ואשר לכאורה כרתו ברית ביניהם. ארבע מעריהם של מלכים אלה מזכרות כבר לעיל י, יט; וכל ארבע הערים שחרבו מזכרות גם אחר כך¹³). אך על פי רוב מזכרות רק שתיים מהן — סדום ועמורה — בלבד, ומסתבר שאלה היו החשובות שבהן. — בלע היא צער. השם צוער ניתן לה לעיר זו רק מאוחר יותר (יט, כב), ועד אז נקראה בלע, ואילו שם מלכה אינו מזכר כלל. — העובדה שכל עיר ועיר היתה בשלטונו של מלך אחר, איננה מפתיעה. הן היה זה המצב עוד בימי יהושע¹⁴).

הפסוקים ג'ד. כל-אלה חברו אל-עמק השדים, הוא ים המלח. שתיים עשרה שנה עבדו את-כדרלעמר, ושלש-עשרה שנה מרדו.

כל-אלה מוסב, כמובן, רק על ארבעת המלכים המוזכרים בפסוק א. — חברו, כלומר התחברו למסע משותף. — עמק השדים, כלומר עמק השדות. — הוא ים המלח, הרי זה ביאורו של השם עמק השדים, כלומר במקום שבו משתרע היום ים המלח, שם היה אז עמק השדות¹⁵). — עבדו, כלומר שלמו מסים, מרדו, כלומר סרבו לשלם מסים; השווה מלכים ב' יח, ז. ואף כי אין הכתוב מזכיר את הנושא, הרי ברור שהנושא הוא — חמשת המלכים. — ושלש-עשרה שנה, כאן בא המספר היסודי במקום המספר הסידורי. הבי"ת חסרה; השווה להלן טו, טז¹⁶).

¹³ דברים כט, כב. —

¹⁴ פרק יב. —

¹⁵ אף כי לפי החקירות החדשות מסתבר, שרק החלק הדרומי של ים המלח

נוצר במועד מאוחר יותר. —

¹⁶ איחולד § 287 k, § 300 a. —

הפסוקים ה"ז. ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את־רפאים בעשתרת קרנים ואת־הזוזים בהם, ואת האימים בשוה קריתים. ואת־החרי בהרם שעיר, עד איל פארן אשר על־המדבר. וישבו ויבאו אל־עין משפט הוא קדש ויכו את־כל־שדה העמלקי, ונמ את־האמרי הישב בחצצן תמר.

בא כדרלעמר. ארבעת המלכים באו מן הצפון דרומה, והם חנו עמים אחרים, עוד לפני שהתקיפו את סדום וחברותיה, לכאורה או משום שהללו בקשו למנוע מהם את המעבר דרך ארצם או משום שהראו נכונות לבוא לעזרת סדום וחברותיה. תחילה התקיפו את הרפאים — הענקים — שבחלק הצפוני של עבר הירדן מזרחה. רפאים־ענקים אלה שבבשן היו מפורסמים עוד בתקופה הרבה יותר מאוחרת; השווה דברים ג, יא; יהושע יג, יב. — עשתרת קרנים, או בקיצור — עשתרות, היתה בירת הבשן, המחכרת גם כמקום מושבו של המלך עוג¹⁷. — הזוזים, מן הסתם זהים עם הזמוזמים¹⁸, שהיו יושבים בארץ עמון. — בהם, אולי אין זה אלא שמה העתיק של בירת עמון — רבת עמון. — האימים, בדברים ג, י הם מוזכרים כתושביה הקדומים של ארץ מואב. — בשוה קריתים, כלומר במישור קריתים. קרוב לוודאי שהכוונה לאזור בצפון הארנון, שכן, בימי קדם השתרעה ארץ מואב מעבר לארנון צפונה¹⁹. קריתים זו היתה בנחלת שבט ראובן²⁰, ועם זאת מוזכרים אותה הנביאים האחרונים²¹ כשייכת לארץ מואב. — החרי, זהו שם תושביה הקדומים של ארץ אדום; השווה להלן לו, כ ואילך. — בהררם שעיר, דהיינו ההרים שבין ים המלח ומפרץ ים אילת. — איל פארן, לפי התרגומים

¹⁷ יהושע יב, ד. —

¹⁸ דברים ב, כ; וכרש"י (המ). —

¹⁹ במדבר כא, כו. —

²⁰ במדבר לב, לו; יהושע יג, יט. —

²¹ ירמיה מז, כג; יחזקאל כה, ט. —

הרי איל פירושו — מישור, וכן רש"י, כלומר מישורו של פארן. לפי אחרים הרי זו אילת או אילה, במזרח מדבר פארן²²). — וי ש ב ו. משהגיעו ארבעת המלכים לדרום, פנו מערבה, לעין משפט, ששמה המאוחר יותר הוא קדש. מקומו של יישוב זה לא אותר עדיין בוודאות. — ש ד ה ה ע מ ל ק י. עמלק בן בנו של עשו לא נולד עדיין²³). משום כך מפרשים רבים²⁴), שנקרא כך „על שם העתיד“. אך דומה, שמוטב לקבל פירושו של הרמב"ן „כי בימים הקדמונים אדם נכבד מבני החורי יושב הארץ ומושל על המקום ההוא ושמו עמלק. אליפו בכור עשו קרא שם בנו על שם איש ההוא“ וכו'²⁵). מכל מקום, „שדה העמלקי“ זה זהה עם הנגב של ארץ ישראל²⁶), כלומר צפונה מקדש. המלכים חזרו איפוא על עקבותיהם ושוב פנו צפונה. — ב ח צ צ נ ת מ ר. לפי דברי הימים ב' כ, ב הרי זה עין גדי, במערבו של ים המלח, מקום שהיה עשיר בתמרים. הצצן פירושו מקום רפש ובוץ²⁷).

הפסוקים ז' ט. ויצא מלך־סרם ומלך עמורה ומלך אדמה ומלך צביים ומלך בלע הוא־צער, ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים. את כדרלעמר מלך עולם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר, ארבעה מלכים את־החמשה.

כאשר האויב כבר עמד בגבולות, התקדמו לקראתו, במאוחד, מלכי חמש הערים. — כ ד ר ל ע מ ר הוא שעמד בראש המתקיפים ולכן הוא

²² השווה דברים ב, ה. —

²³ השווה להלן לו, יב. —

²⁴ ר' למשל רש"י (המ'). —

²⁵ דליצש סוכר, כי ענף מבני אדום התערב עם העמלקי הראשון הזה. —

²⁶ במדבר יג, כט; יד, מג, מה. —

²⁷ לפי דיטריך, במלונו של גניוס. —

מוזכר כאן, בשעת המלחמה, בתור ראשון, ואחריו תדעל, שגם קודם הזכר אחר כדרלעמר, ולאחר מכן השאר, לפי הסדר. — ארבעה וגו'. זהו משפט קריאה, תוך כדי שינוי הנשוא, וכפי שכבר מעיר רש"י, הרי זה כדי להדגיש, כי אנשי סדום אמנם רבים היו מיריביהם, ואף על פי כן נוצחו. ומכאן עדות לגבורתו של אברהם, אשר לא היסס להתקיף גיבורי מלחמה מנוסים אלה, ואך מעטים עמו.

פסוקים י"ב. ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך—
 סדם ועמרה ופלור-שמה, והנשארים הרה נפו. ויקחו
 את-כל-רכוש סדם ועמרה ואת-כל-אכלם וילכו. ויקחו
 את-לוט ואת-רכשו כן-אחי אברם וילכו, והוא ישב
 בסדם.

בארת בארת, כלומר בארות רבות מאד. — חמר, פירוש אספלט, עד היום רב האספלט באזור ים המלח. — מלך-סדם ועמרה, ומן הסתם נסו שמה גם השאר, אך אין הכתוב מזכיר אלא את החשובים ביותר. — ויפלו מוסב על החיילים, כי מלך סדום עצמו הרי נמלט, כפי שמשתמע לאחר מכן (פסוק יז), «ויצא מלך-סדם לקראתו». — והנשארים, כלומר אלה שלא נפלו בבארות. — הרה, כמו להר, בלי ה"א הידיעה, לעומת «ההרה», להלן יט, יז, עם ה"א הידיעה, מסתבר, שהרים אלה היו במזרח, שכן הכובשים באו ממערב. — ויקחו את-כל וגו', עתה, עם שוך הקרבות, התפנו לביזת הערים העזובות לנפשן. — והוא ישב וגו', לוט נשאר בסדום. הוא לא יצא למלחמה, ולכן הוא נשבה. — ויקחו וגו', ידענו מן הפרק הקודם על פרידת לוט מאברם ועל בחירתו בסדום למקום מושב לו. לכן נראה כל הפסוק הזה, ובמיוחד הסיפא שלו, כמיותר, שכן אין בו אלא קביעת עובדות ידועות זה מכבר או עובדות מובנות מאליהן, וקביעתן לא צריכה אלא לאפשר הבנת המסופר להלן למי שלא ידע אותן. אלא שבספר מלחמות ה', שבו מקורו של פרק זה והוא שוקע בתורה ללא כל שינוי, לא היה כמובן מקום לסיפור עניניו הפרטיים של לוט כפי שהם באים בפרק הקודם. —

פסוק יג. ויבא הפליט ויגד לאברם העברי, והוא שכן
 באלני ממרא האמרי אחי אשבל ואחי ענר והם בעלי
 ברית-אברם.

הפליט. השווה רש"י שמביא גם את מדרש תנחומא וגם את
 בראשית רבה. אך לפי פשוטו של מקרא אין בה"א הידיעה שבכאן משום
 תמיהה, שכן, מצינו בלשון המקרא את השימוש בה"א הידיעה בשמות
 שאין כל כוונה לעשותם מודעים; השווה למשל שמואל ב' טו, יג; יחזקאל
 כד, כו ואילך; לג, כא ואילך. — העברי, האבות ומשפחותיהם נקראו
 עברים, בפי הכנענים וגם בפי המצרים (השווה להלן מ, טו; מג, לב),
 בתור צאצאיו של עבר המפורסם. נכדו של נח. וגם הם כינו עצמם בשם
 זה. והנה בא אחד מפליטי המלחמה (אולי מאנשי סדום), כדי לספר לו
 לאברם על המתרחש. ולמה הוא פונה דוק אל אברם? אין זה אלא משום
 שידע, שאברם עברי הוא וכי קרוב הוא איפוא אל לוט, שאף הוא ידוע
 היה כעברי, וזוטר היה לו איפוא לפליט להגיה, שאברם יחוש לעזרתו
 של קרובו. — והוא שכן וגו'. סיבה נוספת היתה לו לפליט לפנות
 אל אברם, והיא שבעלי ברית לו בין שרי האמורי ויוכל איפוא לגייס
 כוח צבאי, שבעזרתו יצא להציל את לוט. — בעלי ברית-אברם,
 ואמנם הם באו לעזרתו, כפי שמשמע מפסוק כד להלן.

הפסוקים יד-טז. וישמע אברם כי נשבה אחיו, וירק את-
 חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות וירדה ער-דן.
 ויחלק עליהם | לילה הוא ועבדיו ויכב, וירדפם עדי-חובה
 אשר משמאל לדמשק. וישב את כל-הרכש, וגם את-לוט
 אחיו ורכשו השיב וגם את-הנשים ואת-העם.

כי נשבה אחיו, רק ידיעה זו על שבי קרובו, היא אשר הביאתו
 להסתכן, ובוודאי לא השאיפה לתהילת גבורת המלחמה. — אחיו, כמו
 לעיל „אנשים אחים“⁽²⁸⁾. — וירק, כלומר וירוקן, דהיינו הוציאם

⁽²⁸⁾ לעיל יג, ח. —

ממגוריהם. התרגום השומרוני גורס וידק, כלומר חימש אותם, מסר בידיהם כלי זיין²⁹). — חניכי ו. חניך הוא המנוסה, זה שעמד בנסיון. — ילידי ביתו. העבדים שנולדו בבית אברם, הם האנשים המהימנים שאפשר לסמוך עליהם ביותר. — וירדוף וגו', כלומר הוא נסע במסעות מהירים ומזורזים כדי להשיג את האויב, והוא השיגו בדרך. — ערדן. כבר העירו³⁰). שאין מקום זה יכול להיות זהה עם המקום שנקרא תחילה לשם (יהושע יט, מז) או ליש (שופטים יח, ז ואילך), שכן אין הוא מצוי ליד אחת משתי הדרכים המובילות מעמק השדים לדמשק, דן זו המוזכרת כאן כמו זו המוזכרת בדברים לד, א שייכת לגלעד, והיא זהה עם דן יען שבספר שמואל ב' כד, ו. אף היא בארץ גלעד. משמעות השם היא כנראה — להיות בשפלה, במקום נמוך, השווה „לא ידון רוחי“³¹). והשווה גם „ארץ תחתים“ שבשמואל ב' כד, ו. — ויחלק, חלק עצמו, כלומר חלק את אנשיו לקבוצות. — ערד-חובה, העיר חובה היתה משמאל לדמשק, כלומר צפונית לדמשק (ימין — דרום, שמאל — צפון). — וישב את כל-הרכש וגו', סדר ההשבה כפי שמוזכר כאן — הרכשו, לוט ורכשו, הנשים והעם, מסתבר שהוא נובע מן הסדר שבו התרחשו הדברים (השווה מלבי"ם).

109 ק י. ויצא מלך-סדם לקראתו אחרי שזכו מהכות את-כדרלעמר ואת-המלכים אשר אתו, אל-עמק שזה הוא עמק המלך.

ויצא וגו'. מלך סדם יוצא לקראת אברהם כדי לתבוע ממנו, כפי שמסופר להלן, את החזרת השבויים מבני עירו, אך מבלי להביא ליוצאי

²⁹) וכן הוא בתרגום יונתן (המ'). —

³⁰) הגנסטנברג. ובכך מופרכת טענתם של אלה הרוצים להסיק מכאן, שפרקנו לא חובר אלא אחר כיבוש הארץ, משום שהשם דן לא ניתן ללשם-ליש אלא אחר כיבוש המקום בידי השבט דן. —

³¹) לעיל ו, ג. —

מלחמה אלה דבר להשיב את נפשם. — עמק המלך, זהו שם העמק בימי משה רבנו, ושם הקים לעצמו אבשלום מצבה, את יד אבשלום⁽³²⁾. מכיוון שנכסיו של אבשלום היו באפרים⁽³³⁾, הרי מסתבר שגם עמק המלך אף הוא באזור זה.

הפסוקים יח.כ. ומלכי־צדק מלך שלם הוציא לחם ויין, והוא מהו לאל עליון. ויברכהו ויאמר, ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ. וברוך אל עליון אשר־מגן צריך בידך, ויתן־לו מעשר מכל.

ומלכי־צדק וגו'. עוד לפני שהספיק מלך סדום להוציא מפיו את תביעתו להחזרת השבויים, הופיע מלכי־צדק, הפוכו הגמור של הלה, והוא מביא עמו לחם ויין לחיל אברם. מן ההכרח הוא להניח, כי השיחה בין אברם למלכי־צדק קדמה לפניתו של מלך סדום אל אברם⁽³⁴⁾, שכן, אברם מסר את מעשר הכול לידי מלך שלם לפני שהחזיר את השלל למלך סדום. ואכן, בצדק ראה עצמו חייב להפריש מעשר ממה שה' נתן בידו בדרך נפלאה כל כך, ואם גם לנכון ראה לוותר אחר כך על חלקו שלו, הרי לא ראה זכות לעצמו לוותר על חלק ה', כשם שדאג⁽³⁵⁾ למסירת החלק המגיע לענר אשכול וממרא⁽³⁶⁾. — ומלכי צדק שלם. ידועה היא דעתם של חז"ל⁽³⁷⁾, המזהים את מלכי־צדק עם שם בן גת, אך כמובן אין להסיק מלשון הכתוב דבר בקשר לזהותו של מלכי־צדק

⁽³²⁾ שמואל ב', יח, יח. —

⁽³³⁾ שם יג, כג. —

⁽³⁴⁾ להלן פסוק כא. —

⁽³⁵⁾ להלן כד. —

⁽³⁶⁾ ידועה לשמצה היא הנחתו הבלתי מבוססת של גיגור, שתואר פגישת אברם עם מלכי־צדק תוספת הוא שהוסיפו לכתוב הצדוקים, וכבר האריך רפפורטס בנחת יהודה בהפרכתה יתר על המידה. —

⁽³⁷⁾ נדרים לב, ע"ב (המ). —

זה, אשר בתהלים (פרק קי) מושווה לדוד המלך, ובדומה לכך לגבי העיר שלם. אין לקבוע בוודאות את זהותה של עיר זו. לפי יוסף בן מתתיהו³⁸, התרגומים ורבים אחרים³⁹ הרי זה ירושלם. וראייתם מתהלים⁴⁰, שם נקראת ירושלם בשם שלם. חיוזק לדעה זו משמשת גם העובדה, שאחד ממלכי ירושלם נקרא אדוני צדק⁴¹. לעומת זאת כותב כבר הירונימוס כי שלם איננה זהה עם ירושלם, כפי שסובר יוסף בן מתתיהו ואחרים, אלא זוהי עיר ליד סקיטופוליס (= בית שאן), שנקראת בשם שלם עד היום, ובה גם מראים את ארמונו של מלכי צדק. גם בספר יהודית⁴² מוזכרת עיר בשם שלם שיש לחפשה באזור בית שאן, ולאמיתו של דבר יש לומר, כי איתור זה סביר יותר. אברהם יצא לדרך מדמשק לסדום, לשם ביקש להחזיר את שלל המלחמה, ומסתבר איפוא שהיה עליו לעבור את בית-שאן, ואם אמנם עמק המלך הוא באפרים, כפי שנסינו לבאר לעיל, הרי גם זה מתאים יותר. — והוא כהן וגוי, עובדי האלילים שבזמן ההוא סגדו לכח עליון, שלו ייחסו את השלטון על כוחות רבים ושונים. לכל אל-כח כזה היה כהן משלו, ואילו מלכי-צדק שימש כהן „לאל עליון“, מן הסתם משום שיחודו של אל זה היה — הצדק, והמדרש⁴³ מצביע בהקשר זה על הפסוק „צדק יליון בה“⁴⁴. מכל מקום, מלכי-צדק זה ידע, כפי שמוכיחה הברכה שהוא מעניק כאן לאברהם, שהאל העליון הוא גם האל היחיד, שכן, הוא מכנהו „קנה שמים וארץ“. זה שהכל (= שמים וארץ) שלו הוא, אולם המדרש⁴⁵ מסב את הביטוי הזה על אברהם, שנעשה לו שותף להקב"ה בעולמו על ידי שהכיר אותו לבריותיו. — ויתן לו וגוי, זוהי הפעם הראשונה שמסופר על הפרשת

³⁸ עתיקות א' י, ב. —

³⁹ ר' גם בראשית רבה מג, ז (המ'). —

⁴⁰ עו, ג. —

⁴¹ יהושע, י, א. —

⁴² ד, ד. —

⁴³ בראשית רבה מג, ז (המ'). —

⁴⁴ ישע' א, כא. —

⁴⁵ בראשית רבה מג, ח (המ'). —

מעשר. בהפרשת המעשר ומסירתו לידי מלכי-צדק יש משום הכרה במלכי צדק ככהן לאל האמיתי, מצד אברם, שמסר לו עשירית שלל המלחמה. זוהי הדוגמא למעשר ראשון, בעוד אשר המעשר שיעקב נודר להפרישו⁴⁶, מתאים למעשר שני.

הפסוקים כא-כז. ויאמר מלך-סדם אל-אברם, תן-לי הנפש והרכש קח-לך. ויאמר אברם אל-מלך סדם, הרמתי ידי אל-ה' אל עליון קנה שמים וארץ. אם-מחוט ועד שרוך-נעל ואם-אקה מכל-אשר לך, ולא תאמר אני העשיתי את-אברם. בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי, ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם.

תן-לי הנפש וגו'. מלך סדום סובר, כי אברם רואה כרכושו שלו את כל שלל המלחמה, מכיוון שהפריש מעשר ממנו. משום כך הוא תובע רק החזרת הנפש. — הרמתי ידי, לשון הווה, כמו „בי נשבעתי“ וגו'⁴⁷. — ה'... קנה שמים וארץ. שמות אלה מוכיחים, כי אברם נשבע לו למלך סדום בנוכחותו של מלכי-צדק, שכן הוא משתמש באותן מלים ממש, שבהן השתמש הלה. אך הוא מוסיף תוספת רבת משמעות — את השם ה', כדי לציין את בלדא הכל גם כמי שמכוון את גורלם של ברואייו. בה' נשבע אברם על ידי הרמת ידו, וזוהי השבועה הראשונה המזכרת במקרא, והיא באה דוקא כלפי מלך סדום. רק לאחר שהאמת נעלמה מן העולם, רק לאחר שהאנשים הפכו ל„רעים וחטאים“⁴⁸, לא הספיקה עוד הבטחה פשוטה, היה צורך בנוסחאות מיוחדות כדי לשכנע, שאכן רוצה המבטיח לקיים את הבטחתו. כאן זוהי הרמת היד אל השמים, המראה על ה' כעד למתן ההבטחה, ויש בה גם משום רמז לכך שכוונת המבטיח היא, לעשות ככל אשר לאל ידו כדי לקיים אותה. — אם בקשר

⁴⁶ להלן כח, כב. —

⁴⁷ להלן כב, טו.

⁴⁸ לעיל יג, יג.

לשבעה פירושו שלא... — אם מחוט ועד שרוך-נעל ואם-
אקח וגו', אברם מזכיר את הדברים הכי פחותי ערך. המושא המודגש
בא תחילה, ויש צורך לחזור על מלת „אם", כמובן בתוספת ריה. לפני
הפועל. — ולא תאמר, בשעתו קבל אברם מתנות מידי פדעה, ולאחר
מפן גם מידי אבימלך. אך מתנות אלה לא ניתנו לו כשכר מעשה טוב.
כי אם מתוך התחשביות מסוימות. שהפריחו את אברם לקבל, ובוודאי
לא היה מקום להזכיר מתנות אלה לאחר שהתבררו הנסיבות. שהביאו
לבתינתו, ואילו כאן — שאני. כאן בקש מלך סדום ליתן שכר לאברם על
מעשה טוב שעשה, וקרוב לוודאי שלא היה שלם עם לבו בתינתו זו. אלא
עשה כן משום שהנסיבות דרשו כך, ובצדק חש אברם. שאין זה לפי
כבודו לקבלו. — הנערים אלה העבדים. — וחלק וגו'. כאן יש
להשלים — אקח. — עגרי וגו' הם יקחו חלקם. הרי זוהי חזרה
משלימה.